

۰۳۱۹۳۸

حکمرانی خوب و مبارزه با مفاسد اقتصادی

(بررسی حقوق ضد فساد در نظام حقوقی ملی و بین المللی)

تألیف:

دکتر امام نظام براتی

استادیار حقوق دانشگاه علوم و الهیات امام خمینی (ره)

با مقدمه:

دکتر محمدحسین زارعی

دانشیار حقوق دانشگاه شهید بهشتی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	براتی، امیرنظام،
عنوان و نام پدیدآور	حکمرانی خوب و مبارزه با مفاسد اقتصادی (بررسی حقوق ضد فساد در نظام حقوقی ملی و بین‌المللی)/تألیف امیرنظام براتی؛ با مقدمه محمدحسین زارعی.
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۲۹۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۱۲۰-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
عنوان دیگر	بررسی حقوق ضد فساد در نظام حقوقی ملی و بین‌المللی.
موضوع	فساد-- ایران -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	Corruption-- Economic aspects-- Iran
موضوع	فساد -- ایران -- پیشگیری -- سیاست دولت
موضوع	Corruption -- Iran -- Prevention -- Government policy
موضوع	فساد -- ایران -- پیشگیری -- مشارکت شهروندان
موضوع	Corruption -- Iran -- Prevention -- Citizen participation
موضوع	فساد -- پیشگیری -- همکاری‌های بین‌المللی
موضوع	Corruption -- Prevention -- International cooperation
موضوع	فساد -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	Corruption -- Law and legislation-- Iran

هرگونه تکثیر کامل یا بخشی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 ناشر: دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرماید.

حکمرانی خوب و مبارزه با مفاسد اقتصادی

(بررسی حقوق ضد فساد در نظام حقوقی ملی و بین‌المللی)

تألیف: دکتر امیرنظام براتی

انتشارات مجد

تعداد: ۵۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۸

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۱۲۰-۸

ISBN: 978-622-225-120-8

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۶۳۳۸۶

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۱۵	دیباچه
۱۹	مقدمه دکتر محمد حسین زارعی
۲۱	بخش اول: چارچوب نظری
۲۲	۱-۱- مفهوم، مبانی و مؤلفه‌های حکمرانی خوب
۲۲	۱-۱-۱- مفهوم حکمرانی خوب
۲۴	۱-۱-۲- تبیین نظری نقش حکمرانی خوب در مبارزه با فساد
۲۵	۱-۳- ارتقای حکمرانی
۲۷	۱-۲- ظرفیت استقرار حکمرانی خوب در قانون اساسی
۲۸	۱-۱-۵- مؤلفه‌های حکمرانی خوب
۲۸	۱-۱-۵-۱- شفافیت
۳۰	۱-۱-۵-۲- مسئولیت‌پذیری
۳۱	۱-۱-۵-۳- پاسخ‌گویی
۳۲	۱-۱-۵-۴- مشارکت
۳۲	۱-۱-۵-۵- حاکمیت قانون
۳۴	۱-۱-۵-۶- کارایی و اثربخشی
۳۵	۱-۲- مفهوم فساد و انواع آن
۳۵	۱-۲-۱- مفهوم فساد
۳۷	۱-۲-۲- انواع فساد
۳۸	۱-۲-۲-۱- فساد اداری
۳۹	۱-۲-۲-۲- فساد اقتصادی و مالی
۴۱	۱-۲-۲-۳- فساد سیاسی
۴۴	۱-۳- فساد اقتصادی و علل آن
۴۵	۱-۳-۱- تأثیر اندازه دولت در وقوع فساد
۴۷	۱-۳-۲- فقدان وجود رقابت اقتصادی و انحصار
۵۱	۱-۳-۳- ریشه‌های بومی فساد اقتصادی در ایران
۵۵	۱-۳-۴- عدم شفافیت در نظام اخذ مالیات
۵۸	۱-۳-۵- افزایش بی‌رویه حجم تقدینگی توسط دولت
۶۰	۱-۳-۶- نقش آسیب‌های حکمرانی خوب در گسترش فساد اقتصادی
۶۴	۱-۳-۷- رابطه فساد و فرهنگ
۶۵	۱-۳-۸- فقدان حقوق سیاسی و آزادی‌های مدنی

- ۶۵ ..... ۱-۳-۹- آسیب‌شناسی دلایل فساد در ایران
- ۶۶ ..... ۱-۳-۹-۱ اقتصاد رانتی و نفتی
- ۶۶ ..... ۱-۳-۹-۲ نهادهای اقتصادی موازی و غیر پاسخ‌گو
- ۶۷ ..... ۱-۳-۹-۳ عدم وجود اراده قاطع و هماهنگ سیاسی در مبارزه با فساد
- ۶۹ ..... ۱-۳-۹-۴ عدم مشارکت جوامع مدنی در مبارزه با فساد
- ۷۲ ..... ۱-۳-۹-۵ ضعف حاکمیت قانون
- ۷۳ ..... ۱-۳-۹-۶ دخالت دولت در اقتصاد و دولت بزرگ
- ۷۴ ..... ۱-۳-۹-۷ عدم برخورد علمی با فساد
- ۷۴ ..... ۱-۳-۹-۸ عدم شفافیت مالی در نظام انتخاباتی
- ۷۵ ..... ۱-۳-۹-۹ ضعف در ایجاد شفافیت مالی
- ..... ۱-۳-۹-۱۰ عدم اجرای اثربخش اصل ۴۴ و فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری
- ۷۷ ..... ۱-۴-۴-۱ ضرورت استراتژی‌های مبارزه با فساد
- ۷۷ ..... ۱-۴-۱-۱ آسیب‌پذیری کشورها از طریق فساد
- ۷۸ ..... ۱-۴-۲-۱ رابطه فساد در مانع از توسعه
- ۸۱ ..... ۱-۴-۳-۱ فقر و فساد
- ۸۲ ..... ۱-۴-۴-۱ فساد و کاهش فزاینده اعتماد به دولت
- ۸۳ ..... ۱-۴-۵-۱ برخی اقدامات و تلاش‌ها برای محدود فساد در برخی کشورها
- ۸۴ ..... ۱-۴-۶-۱ راهبردهای پیشگیری و مبارزه با فساد
- ..... ۱-۴-۶-۱ بررسی قوانین و راهبردهای حمایت از افشا کنندگان فساد در برخی کشورها
- ۸۶ ..... ۱-۴-۶-۱-۱ فرانسه
- ۸۸ ..... ۱-۴-۶-۲-۱ آمریکا
- ۸۸ ..... ۱-۴-۶-۳-۱ کره جنوبی
- ۸۹ ..... ۱-۴-۶-۴-۱ هند
- ۹۰ ..... ۱-۴-۶-۵-۱ مالزی
- ۹۰ ..... ۱-۴-۶-۶-۱ ایسلند
- ۹۱ ..... بخش دوم: نقش شفافیت و دسترسی به اطلاعات در مبارزه با فساد
- ۹۴ ..... ۱-۲-۱ بررسی رابطه شفافیت و دسترسی به اطلاعات در مبارزه با فساد
- ۹۵ ..... ۱-۲-۱-۱ مفهوم شفاف‌سازی و دسترسی به اطلاعات
- ۹۹ ..... ۱-۲-۲ انواع شفاف‌سازی از لحاظ نظری
- ۱۰۰ ..... ۱-۲-۳ شفافیت و آگاهی از عملکرد حکومت

۱-۲-۴- شفافیت در نهادی نظارتی مقابله با فساد و نیازسنجی تأسیس نهاد ملی مبارزه با فساد.....	۱۰۲
۱-۲-۵- اهمیت شفافیت و دسترسی به اطلاعات در بازارهای مالی.....	۱۰۴
۱-۲-۶- شفافیت از منظر حکمرانی خوب.....	۱۰۵
۱-۲-۷- تأثیر مطبوعات در شفافیت و مبارزه با مفاسد.....	۱۰۶
۱-۲-۸- استفاده از حکمرانی الکترونیک به جای دولت الکترونیک در شفافسازی.....	۱۱۱
۲-۲- بررسی حق دسترسی به اطلاعات.....	۱۱۴
۱-۲-۲- دسترسی به اطلاعات.....	۱۱۵
۱-۲-۱- انتشار روزمره اطلاعات.....	۱۱۶
۲-۲- دسترسی به پرونده‌ها به محض درخواست.....	۱۱۷
۲-۲- آسیب‌شناسی شفافیت و دسترسی به اطلاعات در کشور.....	۱۱۷
۲-۳- بررسی قانون دسترسی به اطلاعات ایران و برخی کشورهای جهان.....	۱۱۸
۱-۳-۲- مرور بر تاریخچه و قانون دسترسی به اطلاعات در برخی کشورها.....	۱۱۸
۱-۳-۲-۱- سوئد.....	۱۱۹
۲-۳-۲-۱- آمریکا.....	۱۱۹
۳-۳-۲-۱- فرانسه.....	۱۲۰
۴-۳-۲-۱- کانادا.....	۱۲۰
۵-۳-۲-۱- ژاپن.....	۱۲۱
۶-۳-۲-۱- ترکیه.....	۱۲۱
۷-۳-۲-۱- ایران.....	۱۲۲
۲-۳-۲- بررسی وظایف کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات.....	۱۲۲
۳-۳-۲- حق دسترسی به اطلاعات در دیگر قوانین ایران.....	۱۲۳
۴-۳-۲- استثنائات دسترسی به اطلاعات با نظر به قوانین و مقررات.....	۱۲۴
۳-۴-۱- اسرار دولتی.....	۱۲۶
۳-۴-۲- حمایت از حریم خصوصی.....	۱۲۶
بخش سوم: نقش کارایی و اثربخشی در مبارزه با فساد.....	۱۲۹
۱-۳- تأثیر کارایی و اثربخشی در مبارزه با فساد از منظر حقوق اقتصادی.....	۱۳۰
۱-۳-۱- مفهوم کارایی و اثربخشی.....	۱۳۰
۲-۳-۱- بررسی کارایی و اثربخشی حکمرانی در مبارزه با فساد.....	۱۳۳
۳-۳-۱- تأثیر بهرهوری در افزایش کارایی و اثربخشی و مبارزه با فساد اقتصادی.....	۱۳۷
۲-۳- تحول در نهادهای حاکمیتی در ارتقای کارایی و اثربخشی، در مبارزه با فساد.....	۱۳۸
۳-۲-۱- نقش کارایی قوه قضائیه در مبارزه با فساد.....	۱۳۹

- ۱۴۰-۲-۲-۳- رابطه اندازه دولت در کارایی و اثربخشی و فساد اقتصادی
- ۱۴۴-۳-۲-۳- نقش قوه مقننه در مقررات زدایی و افزایش کارایی و اثرگذاری
- ۱۴۶-۴-۲-۳- تأثیر جامعه مدنی و بخش خصوصی کارا و مؤثر در مبارزه با فساد
- ۱۴۷-۵-۲-۳- نقش حکمرانی الکترونیک در افزایش کارایی، اثربخشی و مبارزه با مفاسد
- ۱۴۸-۶-۲-۳- رویکرد حکمرانی خوب در ارتقای کارایی، اثربخشی در مقابله با فساد
- ۱۵۰-۷-۲-۳- آسیب‌شناسی کارایی و اثربخشی در مبارزه با مفاسد اقتصادی
- ۱۵۳-۳-۳- بررسی کارایی و اثربخشی نهادهای تخصصی حاکمیتی مبارز با فساد
- ۱۵۳-۱-۳-۳- ستاد مرکزی مبارزه با ستاد قاچاق کالا و ارز
- ۱۵۵-۲-۳-۳- ستاد مرکزی مبارزه با مفاسد اقتصادی
- ۱۵۶-۳-۳-۳- رابطه کارایی و اثربخشی نظام مالیاتی در مبارزه با مفاسد اقتصادی
- ۱۵۸-۴-۱-۳- بررسی فساد در گمرکات
- ۱۵۹-۵-۳-۳- بررسی فساد در تصرف و غصب انقال
- ۱۵۹-۱-۵-۳- فساد در تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و جنگلی
- ۱۶۱-۲-۵-۳-۳- تصرف زمین‌های ساحلی رودخانه‌ها و دریاها
- ۱۶۲-۴-۳- بررسی تطبیق کارایی و اثربخشی در کره جنوبی، سنگاپور و ایران
- ۱۶۲-۱-۴-۳- کره جنوبی
- ۱۶۳-۲-۴-۳- سنگاپور
- ۱۶۵-۳-۴-۳- ایران

بخش چهارم: نقش پاسخ‌گویی، حاکمیت قانون و مسئولیت‌پذیری در مبارزه با

- ۱۶۹-فساد
- ۱۶۹-۱-۴- بررسی مفهوم پاسخ‌گویی در مبارزه با فساد
- ۱۶۹-۱-۱-۴- بررسی مفهوم پاسخ‌گویی از دیدگاه‌های مختلف
- ۱۷۲-۲-۱-۴- اهمیت پاسخ‌گویی در مبارزه با فساد
- ۱۷۴-۳-۱-۴- اشکال پاسخ‌گویی در مبارزه با فساد
- ۱۷۴-۱-۳-۱-۴- پاسخ‌گویی سیاسی
- ۱۷۵-۲-۳-۱-۴- پاسخ‌گویی اداری
- ۱۷۶-۳-۳-۱-۴- تقسیم‌بندی پاسخ‌گویی بر اساس شخص، نهاد و موضوع مربوطه
- ۱۷۷-۱-۳-۳-۱-۴- پاسخ‌گویی عمودی رو به بالا (پاسخ‌گویی اداری)
- ۱۷۷-۲-۳-۳-۱-۴- پاسخ‌گویی عمودی رو به پایین (پاسخ‌گویی عمومی)
- ۱۸۰-۱-۲-۳-۳-۱-۴- جامعه مدنی
- ۱۸۱-۲-۲-۳-۳-۱-۴- احزاب
- ۱۸۳-۳-۲-۳-۳-۱-۴- رسانه‌ها

۱۸۴.....	۳-۳-۳-۱-۴- پاسخ گویی افقی
۱۸۶.....	۴-۳-۱-۴- نقش افزایش پاسخ گویی و اخلاق در مبارزه با مفاسد اقتصادی
۱۸۷.....	۲-۴- تأثیر حاکمیت قانون در مبارزه با مفاسد اقتصادی
۱۸۹.....	۱-۲-۴- بررسی مبانی حاکمیت قانون در مبارزه با فساد
۱۹۰.....	۲-۲-۴- تأثیر حاکمیت قانون و قانون اساسی گرای در مبارزه با فساد
۱۹۱.....	۳-۲-۴- رابطه حاکمیت قانون و تفکیک قوا در مبارزه با فساد
۱۹۱.....	۴-۲-۴- حاکمیت قانون و اجرای آن در مبارزه با مفاسد
۱۹۲.....	۵-۲-۴- نقش قانون اساسی گرای در مبارزه با فساد
۱۹۳.....	۶-۲-۴- رابطه بین حاکمیت قانون و شفافیت در قوانین و مقررات و مبارزه با فساد
۱۹۵.....	۳-۲-۴- بررسی برخی از مصوبات داخلی و بین المللی در مبارزه با فساد
۱۹۵.....	۲-۴- ۱-۱-۱- قوانین داخلی
۱۹۵.....	۲-۴- ۱-۲-۱-۱- قس منع مداخله کارکنان دولت در معاملات دولتی
۱۹۷.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۲- بررسی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات
۱۹۸.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۳- قانون یون - اساسیات کشور
۱۹۹.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۴- قانون بوا - مبارزه با فساد
.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۵- قانون منع مداخله و راه نمایندگان و سایر مقامات در معاملات دولتی
۲۰۰.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۶- قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت و ...
۲۰۱.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۷- قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل دولتی
۲۰۲.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۸- قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی
۲۰۳.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۹- قانون مجازات اخلاطگران در نظام اقتصادی کشور
۲۰۳.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۱۰- قانون محاسبات عمومی
۲۰۴.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۱۱- قانون برنامه و بودجه
.....	۲-۴- ۱-۳-۱-۱۲- سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و جری
۲۰۵.....	شمسی
۲۰۵.....	۲-۳-۴- مقررات و نهادهای بین المللی در مبارزه با فساد
۲۰۵.....	۱-۲-۳-۴- مقررات بین المللی
۲۰۵.....	۱-۱-۲-۳-۴- کنوانسیون سازمان ملل متحد در مبارزه با فساد
۲۰۸.....	۲-۱-۲-۳-۴- کنوانسیون مبارزه با پول شویی
۲۰۹.....	۳-۱-۲-۳-۴- اعلامیه ۱۶ دسامبر ۱۹۹۶ مجمع عمومی علیه فساد
۲۱۰.....	۴-۱-۲-۳-۴- کنوانسیون کشورهای آمریکایی در مبارزه با فساد
۲۱۱.....	۲-۲-۳-۴- نهادهای بین المللی مبارزه با فساد
۲۱۱.....	۱-۲-۲-۳-۴- شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد

- ۲۱۲.....۲-۲-۲-۳-۴ اقدامات سازمان همکاری و توسعه اقتصادی
- ۲۱۳.....۳-۲-۲-۳-۴ تلاش‌های سازمان اجلاس کشورهای اسلامی
- ۲۱۳.....۴-۲-۲-۳-۴ گروه مبارزه با فساد شورای اروپا
- ۲۱۴.....۵-۲-۲-۳-۴ تلاش‌های دولت‌های آفریقایی
- ۲۱۵.....۶-۲-۲-۳-۴ چارچوب حقوقی و قضایی برای مبارزه با فساد
- ۲۱۶.....۳-۴ مفهوم و تأثیر مسئولیت‌پذیری در مبارزه با فساد
- ۲۱۷.....۱-۳-۴ انواع مسئولیت
- ۲۱۷.....۱-۱-۳-۴ مسئولیت کیفری
- ۲۲۰.....۲-۱-۳-۴ مسئولیت مدنی
- ۲۲۱.....۳-۱-۳-۲ مسئولیت سیاسی
- ۲۲۱.....۴-۱-۳-۱ مسئولیت اجتماعی
- ۲۲۳.....۳-۴ مسئولیت اخلاقی
- ۲۲۳.....۳-۴ قلمر مسئولیت نسبت به وظایف
- ۲۲۴.....۳-۳-۴ تأثیر تعیین دقیق مسئولیت‌ها و نقش‌ها در مبارزه با فساد
- ۲۲۴.....۱-۳-۳-۴ تأثیر تعیین دقیق مسئولیت‌ها و نقش‌های حکمرانی جهت جلوگیری از فساد
- ۲۲۴.....۲-۳-۳-۴ تعیین مسئولیت و وظایف نهادهای مدنی و مردم در مبارزه با فساد
- ۲۲۷.....بخش پنجم: نقش مشارکت مردم و جامعه مدنی در مبارزه با فساد
- ۲۲۸.....۱-۵ شرایط و شیوه‌های مشارکت مردم و جامعه مدنی در مبارزه با فساد
- ۲۲۸.....۱-۱-۵ تأثیر آگاهی عمومی در مبارزه با فساد
- ۲۲۹.....۲-۱-۵ شیوه مشارکت مردم
- ۲۳۰.....۱-۲-۱-۵ مشارکت مردم از طریق شبکه‌های اجتماعی
- ۲۳۰.....۲-۲-۱-۵ ایجاد کمپین‌ها مبارزه با فساد
- ۲۳۱.....۳-۲-۱-۵ تأسیس نهادهای تخصصی در مبارزه با فساد
- ۲۳۱.....۴-۲-۱-۵ مشارکت مردم از طریق اصل هشتم قانون اساسی
- ۲۳۲.....۳-۱-۵ انواع و شیوه مشارکت جامعه مدنی
- ۲۳۲.....۱-۳-۱-۵ انواع جامعه مدنی در مبارزه با فساد
- ۲۳۲.....۱-۱-۳-۱-۵ جامعه مدنی عام
- ۲۳۳.....۲-۱-۳-۱-۵ جامعه مدنی تخصصی در مبارزه با فساد
- ۲۳۳.....۲-۳-۱-۵ شیوه مشارکت جامعه مدنی در مبارزه با فساد
- ۲۳۵.....۳-۳-۱-۵ نقش جامعه مدنی در افزایش آگاهی‌های مردم در مبارزه با فساد
- ۲۳۷.....۴-۱-۳-۵ نقش احزاب در مبارزه با فساد

۲۴۰	۵-۳-۱-۴- تعامل و همکاری مابین دولت و نهادهای مدنی جهت مبارزه با فساد
۲۴۱	۵-۲- بررسی مشارکت مؤثر جامعه مدنی و مردم در مبارزه با فساد
۲۴۳	۵-۲-۱- تحقیق و تفحص عمومی و دسترسی آزاد به اطلاعات
۲۴۳	۵-۲-۲- مطالبه گری عمومی و آزادی بیان در مورد مبارزه با فساد
۲۴۴	۵-۲-۳- دسترسی به اطلاعات
۲۴۶	۵-۳- بررسی مصوبات بین المللی و داخلی در مورد نقش جامعه مدنی در مبارزه با فساد
۲۴۶	۵-۳-۱- بررسی مقررات بین المللی و نقش جامعه مدنی در مبارزه با فساد
۲۴۶	۵-۳-۱-۱- کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۲۰۰۳
۲۴۸	۵-۱-۲- اعلامیه لیما در مبارزه با فساد
۲۴۸	۵-۳-۲- رانین داخلی و نقش جامعه مدنی در مبارزه با فساد
۲۴۸	۵-۱-۲- قانون اساسی
۲۴۸	۵-۳-۲- قانون احقاق دولت ج.ا.ایران به کنوانسیون سازمان ملل در مبارزه با فساد
۲۴۹	فساد
۲۵۰	۵-۳-۲-۳- قانون دسترسی ش.روندان به اطلاعات
۲۵۰	۵-۳-۲-۴- قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد
۲۵۱	۵-۴- بررسی نقش جامعه مدنی در کشوره ی ایران، کره جنوبی و فیلیپین
۲۵۱	۵-۴-۱- ایران
۲۵۴	۵-۴-۲- کشور کره
۲۵۴	۵-۴-۲-۱- بررسی نقش نهاد ائتلاف مردم در مبارزه برای عدالت اقتصادی
۲۵۵	۵-۴-۲-۲- نهاد "همبستگی مردم جهت تأسیس دموکراسی مشارکتی"
۲۵۸	۵-۴-۲-۲-۱- بررسی مأموریت نهاد "همبستگی مردم جهت تأسیس دموکراسی مشارکتی"
۲۵۸	۵-۴-۲-۲-۲- ساختار نهاد مدنی همبستگی مردم جهت تأسیس دموکراسی مشارکتی
۲۵۸	۵-۴-۲-۲-۲-۱- مرکز نظارت بر اجتماعات ملی
۲۵۹	۵-۴-۲-۲-۲-۲- مرکز نظارت اداری
۲۵۹	۵-۴-۲-۲-۲-۳- مرکز نظارت قضایی
۲۵۹	۵-۴-۲-۲-۲-۴- مرکز حقوق منفعت عمومی
۲۵۹	۵-۴-۲-۲-۲-۵- کمیته رفاه اجتماعی
۲۵۹	۵-۴-۲-۲-۲-۶- کمیته جامعه کارگری منصف
۲۵۹	۵-۴-۲-۲-۲-۷- کمیته برای زندگی با ثبات برای همه
۲۶۰	۵-۴-۲-۲-۲-۸- کمیته اقتصادی مردم
۲۶۰	۵-۴-۲-۲-۲-۹- مرکز عدالت مالیاتی و اولویت بودجه

۲۶۰.....	۵-۴-۲-۲-۱۰- کمیته همبستگی بین‌المللی
۲۶۰.....	۵-۴-۲-۲-۱۱- مرکز آموزش مدنی
۲۶۰.....	۵-۴-۲-۲-۱۲- مؤسسه جامعه مشارکتی
۲۶۰.....	۵-۴-۲-۳- اصول مالی نهاد همبستگی مردم برای دموکراسی مشارکتی
۲۶۱.....	۵-۴-۳- کشور فیلیپین
۲۶۱.....	۵-۴-۳-۱- دخالت و حضور فعال مردم و جامعه مدنی
۲۶۲.....	۵-۴-۳-۲- تشکل شهروندان نگران برای استقرار حکمرانی خوب
۲۶۲.....	۵-۴-۳-۳- نهاد نظارت مشارکتی بر خریدهای دولتی
۲۶۵.....	سخن آخر و ارائه چند پیشنهاد
۲۷۲.....	فهرست منابع

فهرست جداول و نمودارها

۲۶.....	شکل شماره (۱-۱) اصول حکمرانی خوب در قرن ۲۱
۳۹.....	جدول شماره (۱-۱) انواع و شکاهای مختلف فساد اداری مرتبط با مفاسد اقتصادی
۶۳.....	نمودار شماره (۱-۱) تأثیر ارتقای حکمرانی و کاهش فساد
۶۵.....	نمودار شماره (۱-۲) رابطه مابین آزادی سیاسی و آزادی مطبوعات با فساد
۶۸.....	شکل شماره یک، چارچوب‌های کنترل فساد بر اساس مدل سنگاپور
۸۵.....	جدول (۱-۲) راهبردهای بین‌المللی، ملی، محلی در مبارزه با فساد
۱۳۲.....	شکل شماره (۳-۱) چهارچوب مفهومی کارایی و اثربخشی
۱۳۲.....	شکل شماره (۳-۲) مفهوم کارایی و اثربخشی از دیدگاه دیگر
۱۴۹.....	شکل شماره (۳-۳) عناصر اثرگذار در کاهش و افزایش فساد

دییاجه

در حقیقت فساد یک پدیده پیچیده اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و حتی امنیتی است که در اکثر کشورها به یران کم‌وبیش وجود دارد. فساد، آسیب‌های زیادی به حکمرانی وارد می‌نماید. در حقیقت می‌توان تصور کرد که فساد باعث تحلیل نهادهای دموکراتیک می‌گردد، توسعه و رشد اقتصادی را کند می‌نماید و باعث بی‌ثباتی حاکمیت می‌گردد و با تحریف فرآیند انتخابات، بسیاری از نهادهای دموکراتیک، حمله می‌نماید و از حاکمیت قانون جلوگیری می‌نماید. فساد مردابی از روکاشی‌های غیرضروری را به وجود می‌آورد که تنها دلیل آن کسب درآمدهای نامشروع است. با افزایش فساد، توسعه اقتصادی از رشد بازمی‌ماند و موجب دلسردی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌گردد (UNODC, 2012, p. 5) در حقیقت بر اساس دیدگاه اداره مبارزه با قاچاق و جرائم سازمان ملل، فساد جرمی است بر ضد توسعه و زمینه را برای خروج سرمایه‌های داخلی از اقتصاد اجتماعی و مادی فراهم می‌نماید همچنین فساد جرمی است علیه توسعه دموکراسی، عدالت، حاکمیت قانون، محیط‌زیست، سلامتی^۲ و درنهایت حتی جرمی است علیه آموزش (UNODC, 2012, pp. 5-6). از اواسط دهه ۱۹۹۰ فساد به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات اقتصادی و سیاسی کشورهای در سرتاسر جهان بدل گردیده است که این مشکل مشمول تعدادی از کشورهای توسعه‌یافته غربی نیز بوده است (Ampratwum, E. F., 2008, p. 11). بر اساس تخمین بانک جهانی هزینه جهانی فساد در حدود هزار میلیارد دلار در هر سال می‌باشد (WorldBank, 2006, p. 171).

1. Foreign Direct Investment

2. A Crime Against Health

فساد پدیده‌ای است جهانی که هم در کشورهای توسعه‌یافته و هم در کشورهای در حال توسعه به وقوع می‌پیوندد و همواره در تمام زمان‌ها و جوامع وجود داشته و دارد. اگرچه شدت آن از جوامع مختلف از کشوری به کشور دیگر متفاوت است اما ماهیتاً فساد ضد توسعه پایدار است. فساد انواع مختلفی از قبیل فساد اقتصادی، فساد اداری، فساد سیاسی قابل تقسیم است. از این رو هر نوعی از فساد مانعی اساسی برای توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایجاد می‌نماید.

در دنیای کنونی مبارزه با فساد از اهمیت اساسی برخوردار می‌باشد و مبارزه با مفاسد اقتصادی نیز از اصلی‌ترین دغدغه‌های حکومت‌های مبتنی بر دموکراسی بوده است. مسلماً مؤلفه‌های حکمرانی خوب به‌خصوص، پاسخ‌گویی، شفافیت و دسترسی آزاد به اطلاعات و حاکمیت قانون در صورت نهادینه شدن، می‌تواند در کاهش مفاسد اقتصادی نقش به سزایی داشته باشد.

از منظری دیگر مبارزه با فساد اقتصادی، سیاسی و اداری فرایند حکمرانی خوب را ناتوان می‌نماید و حکمرانی بی‌ثبات را به‌نوعی حکمرانی بد را مستقر خواهد نمود و در این شرایط حکمرانی بی‌ثبات، متزلزل و شکننده، مهم‌ترین دلیل عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و بین‌المللی و همچنین باعث فرار سرمایه‌ها به دلایل بی‌ثباتی و عدم پیش‌بینی پذیری در کشورها خواهد گردید. هنگامی که بخش خصوصی و جامعه مدنی دچار ضعف گردند ایجاد شغل و رقابت برای کسب قدرت بسیار در معرض خطر جدی قرار می‌گیرد و سپس بی‌انگیزگی در بین نخبگان متداول خواهد شد و در این شرایط نه تنها مردم دچار نقصان خواهند شد بلکه حاکمیت نیز از این نقیصه متضرر خواهد شد.

به‌علاوه در چنین شرایطی به دلیل گسترش فساد، حاکمیت قانون، شفافیت و دسترسی به اطلاعات، پاسخ‌گویی و دیگر مؤلفه‌های حکمرانی به حاشیه می‌رود و قوای مجریه و مقننه و قضائیه بدون سیستم کنترل و تعادل و یا تأثیر و تأثر نسبت به یکدیگر اقدام می‌نمایند؛ که نتیجه‌ی آن نهادها و ساختارهای ناتوان و ناکارآمد حقوقی و سیاسی آلوده به فساد است که فرایند توسعه را با اختلالی اساسی مواجه می‌نمایند. متعاقباً نوعی سیستم غیر شفاف و غیر پاسخ‌گو که خود از عوامل اصلی افزایش مفاسد اقتصادی، سیاسی و اداری می‌باشد؛ مستقر خواهد گردید به‌طوری‌که روزه‌به‌روز بر مفاسد یادشده افزوده خواهد

شد و اراده سیاسی واقعی نیز جهت مبارزه با مفاسد به خصوص مفاسد اقتصادی متزلزل خواهد شد. در این شرایط سیاست با اقتصاد تنیده می گردد و اینجاست که با سو استفاده از اختیارات، قدرت به ثروت نامشروع بدل خواهد گردید. بنابراین در این شرایط ستون های سرمایه اجتماعی که اعتماد بین مردم و حکومت رکن اصلی آن به شمار می رود، فرو خواهد ریخت و جامعه با بی ثباتی سیاسی، اقتصادی و در نهایت اجتماعی مواجه خواهد گردید.

در هر حکمرانی که فرایندی شفاف حاکم است و در آن دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی از کنترل و تعادل تأثیرگذار آن ها حکمرانی خوب استقرار پیدا می کند؛ وظایف محوله را بر اساس اهمیت قانون، شفافیت و دسترسی آزاد به اطلاعات، کارایی و اثربخشی، مسئولیت پذیری و سارک انجام می گیرد مفاسد اقتصادی و حتی سیاسی با چالشی اساسی مواجه می گردد. برای هر کشوری که با این سطح مطلوب فاصله داریم؟ با عنایت به اینکه مبارزه با مفاسد اقتصادی و حتی سیاسی می تواند سنگ بنای توسعه همه جانبه قلمداد گردد و با نظر به اینکه در چند دهه اخیر مبارزه با مفاسد اقتصادی در کشور، با توجه به وقوع چندین فساد اقتصادی و مالی کلان، از اهمیت اساسی برخوردار است. به دلیل اولویت و اهمیت مبارزه با مفاسد اقتصادی، مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۰ در مورد این پدیده شوم هشدارهای لازم را از طریق فرمان هشت ماده ای به سران سه قوه مقننه، مجریه و قضاییه ارائه فرموده اند. بنابراین بازنویس اصولی و علمی برای مبارزه با مفاسد اقتصادی و آسیب شناسی آن اهمیت موضوع را روشن نموده است.

در باب اهمیت مبارزه با مفاسد اقتصادی و ضرورت آن، در سطح ملی و بین المللی قوانین و مقررات مختلفی مورد تصویب قرار گرفته اند. در حقیقت می توان گفت مبارزه با فساد در کشور ایران از لحاظ هنجاری و ساختاری به طور نسبی نهادینه گردیده است اما به نظر می رسد، ساختارها و هنجارها مربوطه نتوانسته اند از کارآمدی و اثربخشی لازم برخوردار باشند به عبارتی دیگر از لحاظ رفتاری موفقیت مورد انتظار مردم را محقق ننموده اند. همچنین در سطوح بین المللی نیز مبارزه با فساد به دغدغه سازمان ملل متحد بدل گردیده است به طوری که کنوانسیون سازمان ملل برای مبارزه با فساد در دسامبر ۲۰۰۳ مطابق با آذرماه ۱۳۸۲ در شهر مریدا-مکزیک به تصویب دولت ها رسید و در حقیقت مهم ترین سند لازم الاجرا در مورد مبارزه با فساد در سطح بین المللی است. دولت جمهوری اسلامی ایران

نیز در سال ۱۳۸۷ به دلیل اختلاف نظر شورای نگهبان و مجلس شورای اسلامی در تصویب این مفاد این کنوانسیون، با تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام به آن ملحق شده است.

در باب نقش حکمرانی خوب در مبارزه با فساد، به نظر می‌رسد استقرار مؤلفه‌های گوه‌ری آن می‌تواند تأثیر بسیار زیادی در مبارزه با این ناهنجاری و ایجاد چالش برای آن داشته باشد. از این رو فصل اول این نوشتار، بر واکاوی دلایل وقوع مفاسد اقتصادی در ایران تمرکز دارد و سپس در فصل دوم تا پنجم نقش حکمرانی خوب و مؤلفه‌هایی از قبیل شفافیت و دسترسی به اطلاعات، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری و دیگر مؤلفه‌ها که از دغدغه‌های نگراننده و هر شهروندی می‌تواند باشد، مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته است. برای رسیدن به این مقصود سعی شده است که در حد دانش نسبی نگارنده، موارد عنوان شده مورد بررسی قرار گیرد. امید است که خوانندگان و پژوهشگران ارجمند با سعه صدر، کاستی‌های این اثر را نگریسته و با پژوهش‌های کارآمد و اثربخش خود، آثار جامع‌تری در این زمینه، به جامعه علمی کشور تقدیم نمایند. از خوانندگان عزیز بسیار سپاسگزار خواهم بود که اینجانب را از نقطه نظرات کارآمد، اثر بخش و راهنمایی‌های ارزشمند خود در راستای اصلاح، بهبود، ارتقای ماهوی چاپ‌های بعدی این اثر، محروم ننمایند. برای برقراری تعامل و ارتباط بین خوانندگان و اینجانب آدرس الکترونیکی (nezamrbarati@gmail.com) در محضرتان خواهم بود.

در آخر بر خود فرض می‌دانم از مدیریت کارآمد و اثربخش انتشارات مجد جناب آقای دکتر سید عباس حسینی نیک و همکاران ارجمند ایشاد صمیمانه سپاسگزاری نمایم و از خداوند باری تعالی برای این عزیزان روزگاری سرشار از تندرستی و سعادت آرزومندم.

به امید جامعه‌ای پاک دست

امیرنظام براتی

دوازدهم فروردین ماه ۱۳۹۸